

Een godsdienst heeft geboden én verboden nodig. De Tien Geboden en de Sharia wijzen de gelovigen de weg, en beledigen wegens godsdienst is strafbaar, evenals het aanzetten tot haat tegen mensen vanwege godsdienst. Ook het publiceren van materiaal dat beledigend voor anderen kan zijn, is strafbaar. En wie 'gedruis' maakt of anderszins een godsdienstbijeerkomst opzettelijk stoort, wordt met een straf bedreigd. Een bloemlezing uit de jurisprudentie.

Leo van Osch

RELIGIE EN STRAFRECHT

Over geweten, belediging en godslastering

Uit de oude doos is te noemen het arrest van 26 juni 1916, *W. 9955*. Wat was het geval: een dominee had een manifest verspreid waarin hij zich keerde tegen het militarisme; hij preees dienstweigering aan als een der middelen welke samenwerking het militarisme zal vernietigen. Vervolgd wegens opruiing (art. 131 en 132 Sr.), beriep hij zich op overmacht, daartoe aanvoerende dat zijn geweten hem had gedrongen aldus te handelen. De Hoge Raad verwierp het beroep in cassatie tegen de overweging, dat 'een dergelijke, slechts uit eigen opvattingen omtrent de zedelijke en maatschappelijke waarde van wettelijke instellingen en voorschriften voortspuitende drang' terecht door het Hof niet als overmacht in de zin van art. 40 Sr was aangemerkt.

Uit het arrest van 17 april 1962, waarin het ging om een Jehova's getuige die vrijstelling van noodwachtplicht verlangde op grond van gewetensbezwaren, leidde annotator Pomp af, dat de HR in gewetensbezwaren slechts dan een grond tot strafuitsluiting ziet, als in een uitdrukkelijke wettelijke bepaling de betrokken gewetensbezwaren als strafuitsluitend zijn aangegeven.¹

In de lagere rechtspraak leek dat standpunt ingang te vinden. De Rechtbank Zwolle werd geconfronteerd met een verdachte die gewetensbezwaren had tegen de WAM en de bij die wet gegeven vrijstellingsregeling voor gewetensbezwaarden.² Diens beroep werd door de Rechtbank Zwolle verworpen, 'nu de wetgever in genoemde wet uitdrukkelijk ten behoeve van de gewetensbezwaarden een ontheffingsregeling heeft opgenomen en daarmee te kennen heeft gegeven, dat gewetensbezwaren tegen het gebruik maken van deze regeling niet kunnen worden erkend'.

In zijn arrest van 22 juli 1966 overweegt de HR dat de rechtbank het door rekwirant gevoerde verweer op juiste grond had verworpen.³ Dit arrest scheen te bevestigen dat volgens de HR gewetensbezwaren nooit een algemene strafuitsluitingsgrond als overmacht of afwezigheid van alle schuld kunnen opleveren. In dezelfde richting wees het arrest van 30 mei 1967, waarin de HR zich niet ambtshalve inliet met de wijze waarop het Hof een beroep op gewetensbezwaren tegen noodwachtplicht had verworpen met de motivering dat in de Wet op de noodwachten de mogelijkheid van vrijstelling of ontheffing wegens gewetensbezwaren niet is geopend.⁴

Volgens de annotator onder na te noemen arrest was de rechtspraak als volgt samen te vatten: 'Een beroep op gewetensbezwaren tegen de nakoming van wettelijke voorschriften is zonder meer ongegrond te achten indien de wet de mogelijkheid opent van vrijstelling of ontheffing van die voorschriften wegens zulke bezwaren en van die regeling geen gebruik is gemaakt. Ook gewetensbezwaren tegen de vrijstellingsregeling komen dan niet voor erkenning in aanmerking. Wanneer evenwel in de wet niet de mogelijkheid van ontheffing wegens gewetensbezwaren is geschapen, is een beroep op gewetensbezwaren te beschouwen als een verweer in de zin van art. 358, lid 3, Sv. d.w.z. als een beroep op een algemene strafuitsluitingsgrond, en dient daarop overeenkomstig dat

FOTO: BERT BELEN/HH

voorschrift een beslissing te worden gegeven, welke ingevolge art. 359, lid 2, Sv. behoorlijk met redenen moet worden omkleed.'

Met de haren erbijgesleept

In 1969⁵ werd een quaker veroordeeld op grond van de APV van de Gemeente Amsterdam omdat hij, anders dan voorgeschreven, niet tevoren toestemming had gevraagd voor het houden van een demonstratie op 21 augustus 1966 op het Jonas Daniël Meierplein. Met vierhonderd man trok de demonstratie van dat plein richting Waterlooplein, om vervolgens bij de Amstel te stranden. De politieverordening verbood een dergelijke optocht, maar de verdachte meende dat de desbetreffende bepaling in strijd kwam met art. 10 van het EVRM. Daarbij wilde hij zich beroepen op zijn overtuiging als belijdend quaker: 'Wij quakers willen hier op deze wereld opkomen voor de lijdende mens. Ikzelf kan niet anders. Voor mij betreft het hier geen optocht maar een processie of begrafenisstoet en ik beroep mij op de persoonlijke godsdienstige gedrevenheid waaraan ik geen weerstand vermag te bieden.'

Uit het feit dat de demonstratie midden jaren zestig speelde, mag het vermoeden worden afgeleid dat het te maken had met de Vietnamoorlog; dat

vermoeden is juist. Het was een eigen demonstratie tegen Amerika en het quakerschap was er kennelijk met de haren bijgesleept. Uiteindelijk had de rechtbank het verweer van de verdachte opgevat als een beroep op overmacht. De Hoge Raad meende dat de rechtbank dat terecht had gedaan en het beroep ook terecht had verworpen. Daarbij speelde natuurlijk mee dat de verdachte niet de mogelijkheid had benut om vrijstelling of ontheffing van voorschriften wegens, in casu, godsdienstige bezwaren te maken.

Onderwerpen aan strafwet

In een arrest uit 1969 was de hoofdrol weggelegd voor een geit die zonder de goedkeuring ex art. 6 Vleeskeuringswet jo. art. 4 Vleeskeuringsverordening op rituele wijze was geslacht.⁶ Bedoeld artikel houdt in dat slachten niet is toegestaan tenzij daarvan vooraf kennis is gegeven overeenkomstig de voorschriften in de Vleeskeuringswet en de daaraan gekoppelde verordening. De economische politierechter had de feiten wel bewezen verklaard maar de verdachte in casu ontslagen van rechtsvervolging omdat hij de verdachte niet strafbaar vond. Daartoe werd overwogen dat de in art. 9 lid 2 EVRM vermelde beperking door regelgeving die in het leven is geroepen met het oog op de

ZUSTERS VAN DE ORDE VAN KOSTBAAR BLOED BIJ EEN DOOR HEN GESCHONKEN KRUISBEELD IN TIENRAY

FOTO: VINCENT VAN DEN HOOGEN/HH

openbare orde etc., niet ruim moet worden uitgelegd. De politierechter beschouwde het niet vooraf kennis geven van een voorgenomen slachting als een administratieve formaliteit en dus niet noodzakelijk voor de bescherming van de openbare gezondheid. De Hoge Raad volgde hem daarin niet en achtte verdachte wel degelijk strafbaar. Het grondrecht ex art. 9 lid 1 EVRM wordt volgens de Hoge Raad niet geraakt door het opleggen van een verplichting aan degene die een slachtdier wil slachten of doen slachten.

Een Hindoestaan werd verdacht van rijden onder invloed en weigerde bloed af te laten nemen voor de bloedproef, want zijn godsdienst zou het afnemen van bloed niet toestaan.⁷ Dat werd noch door de politierechter noch door het Hof opgevat als een beroep op overmacht op strafuitsluitingsgrond, nu de verdachte had gezegd: 'Ik begrijp dat ik daardoor in conflict kan raken met de Nederlandse wet en dat een en ander mij niet vrijwaart mee te werken aan een bloedproef'.

Hier is meteen de kern van de leer weergegeven: een geloofsovertuiging doet er niet aan af dat men zich zal moeten onderwerpen aan de strafwet van het land waar men onder valt.

Eigen schuld

Het zonder al te veel scrupules beledigen van andere volksgroepen is van alle tijden. In de rechtspraak zijn voorbeelden te vinden. Zo heeft de kwestie-Goeree de gemoederen een flink aantal jaren bezigge-

houden. Ter herinnering: de opvatting van de Goerees, enigszins geprangd samengevat in mysterieuze en onduidelijke teksten, komt erop neer dat al datgene wat de joden is aangedaan, meer in het bijzonder de holocaust, feitelijk hun eigen schuld is. De joden hebben Jezus gekruisigd en Barabas vrijgelaten. Ware het omgekeerde het geval, dan zou de holocaust niet hebben plaatsgevonden. Een theorie waarvan de strafrechtelijke relevantie door diverse rechtscolleges moest worden beoordeeld.

Het Hof Arnhem meende nog dat de uitlatingen van de Goerees op zichzelf beschouwd wel beledigend waren maar dat de verdachten de opzet op belediging misten. De Hoge Raad dacht daar anders over. Bedoelde uitlatingen zijn expliciet beledigend in de zin van art. 137e Sr. De beantwoording van de vraag of een uitlating 'beledigend' is voor een groep van mensen wegens ras of

godsdienst is afhankelijk van de aard van die uitlatingen, en niet mede van de bedoelingen van degene die de uitlatingen openbaar maakt.

Goed zichtbaar wordt dat de rechterlijke macht moet balanceren op het randje van vrijheid van meningsuiting en vrijheid van godsdienst. Weliswaar hebben de Goerees hun op het eerste gezicht onzinnige standpunt bepaald niet finzinnig naar voren gebracht, zij hebben het recht deze mening te uiten. Het ware niet wenselijk dat de geluiden die de Goerees ventileren uit angst voor vervolging, niet in het openbaar worden geuit. Anders gezegd: ongetwijfeld hebben de Goerees een beperkt historisch beeld van de gebeurtenissen en zal het vrijlaten van Barrabas op geen enkele wijze in verband kunnen worden gebracht met de ramp die het joodse volk later is overkomen – maar dat betekent nog niet dat zij dat geluid niet zouden mogen laten horen.⁸

IN DE KWESTIE VAN DE GOEREES WERD GOED ZICHTBAAR DAT DE RECHTERLIJKE MACHT MOEST BALANCEREN OP HET RANDJE VAN VRIJHEID VAN MENINGSUITING EN VRIJHEID VAN GODSDIENST

Opvoedingsziekte

Op 18 november 2002 heeft het Hof Den Haag geoordeeld dat de imam die in het televisieprogramma *Novo* op 3 mei 2001 homoseksuele bevolkingsgroepen schoffeerde, niet kon worden veroordeeld.⁹ Hij werd vrijgesproken omdat naar het oordeel van het Hof de imam homoseksualiteit niet had vergeleken met een ziekte – kennelijk was zijn woorden verkeerd vertaald – maar met een afwijking of opvoedingsziekte, derhalve in meer overdrachtelijke zin. Los van de vraag of dat juist is en of homoseksualiteit niet grotendeels genetisch is bepaald, kwam de imam daarmee weg. Daarbij speelde overigens mee dat de verdachte in een niet-uitgezonden gedeelte van het interview onder meer ook te kennen gaf dat de islam uitdrukkelijk verbood om homoseksuelen lastig te vallen en dat de moslim respect moet betuigen aan iedereen, onder wie – zo begrijp ik – ook homoseksuelen.

Gevreesd straatdebater

Ondanks een parlementaire aanval is godslastering nog altijd opgenomen in het wetboek.¹⁰ Het delict is goed voor slechts drie veroordelingen sinds het artikel op initiatief van de grootvader van de huidige minister van Justitie werd ingevoerd.¹¹ Niettemin zijn er duizenden pagina's over geschreven. We noemen nu eens niet het zogenoemde Ezelsproces rond Gerard Kornelis van het Reve, maar een voorloper ervan. Een redactielid van *Propria Cures* had die in een artikel onder andere de volgende passages opgenomen: 'Fanatieke aanhangers van de welbespraakte, onrustzaaiende, door actieve zelfstudie opgeklimmen timmermanszoon (op twaalfjarige leeftijd al een gevreesd straatdebater in religieuze aangelegenheden) beleefden pijnlijke momenten toen bijbelkenners hun vroegen waarom de wonderman zich ditmaal niet wist los te krijgen. Aan de (lees:) vooravond van de executie had PC's correspondent een kort vraaggesprek met zich in bescheiden momenten "zoon des mensen", dan weer hoogmoedig "God's zoon" of "Verlosser" (als gynaecoloog praktiseert Van N. niet, bij gebrek aan de vereiste papieren) noemende

"Heiland" naar de heide waar Van N. geboren is). Zei Jezus v.N., in het Getsemane-park, ondanks uitgebreide maaltijd met zijn adjudanten toch droevig en zeer beangst: "ik ben stervens bedroefd". En over zijn in slaap gevallen knokploegleden met knipoog: "de geest wil wel, maar de body is zwak".¹²

Het leverde de verdachte een veroordeling op van f 100. De rechtbank motiveerde dat als volgt: 'vele gelovigen hier te lande beschouwen Jezus Christus als een persoonlijke verschijningsvorm van God; dat daarom de vermeldingen of aanduidingen van Christus in het onderhavige geschrift, voor zover ze als smalend, verachtend, grovelijk spottend of honend zijn bedoeld en moeten worden verstaan, smalende Godslasteringen zijn die in Nederland bestaande godsdienstige gevoelens kwetsen (...). De woorden "volksmenner", "gebedsgenezer", "Verlosser" (...), kampioen surfrider en amateur-ombudsman kunnen naar hun gewone betekenis en aard niet anders zijn bedoeld en worden

verstaan dan als smalend, verachtend, grovelijk spottend of honend ten opzichte van de persoon van Jezus Christus.'

Ironie was aan de rechtbank niet besteed: 'en dat zelfde geldt voor de strekking van het gehele geschrift, ook al zou verdachte daarmee slechts de schrijfwijze van een hedendaags weekblad hebben willen belachelijk maken'.

Miskleun

We vermoeden dat voor dat soort teksten de gemiddelde officier van justitie tegenwoordig niet meer zijn bed uit komt. Dat is, naast het reeds in de tijd van dit proces levende inzicht dat het hele artikel een miskleun betreft, ook de verdienste van Gerard Reve. Ik besluit daarom met een verwijzing naar een van de leesbaarste stukken Nederlandse literatuur, Gerard Reves 'Pleitrede voor het Hof' (1967), onder meer gepubliceerd in *Een Eigen Huis* (Elsevier, 1979).

1 NJ 1963 no. 15.

2 5 april 1966.

3 NJ 1967,24.

4 NJ 1968,64.

5 Hoge Raad 16 januari 1968 NJ 69/2.

6 Hoge Raad 4 november 1969 NJ 1970/27.

7 Hoge Raad NJ 89, 679.

8 Uiteindelijk is de zaak door de Hoge Raad verwezen naar Hof Leeuwarden.

9 Hof Den Haag 18 november 2002 NJ 2003/24.

10 Een motie van D66 om godslastering uit het Wetboek van strafrecht te halen is op 23 november 2004 verworpen.

11 Dit laatste naar aanleiding van een gedicht uit communistische hoek waarbij de Heiland naar de mestvaalt werd verwezen.

12 NJ 1965/282, Arr. Rechtbank Amsterdam (Strafkamer), 23 juni 1965.